

De kracht van dit boek is deels ook zijn zwakte: door de rijkheid aan bronnen en perspectieven verliest de lezer soms de rode draad van de analyse. De verandering van representaties door de tijd heen en het onderscheid tussen verschillende media en sprekers zijn niet altijd even scherp uitgekristalliseerd, evenmin als de standpuntbepaling van Altena ten opzichte van bestaande literatuur.

Dit doet echter weinig af aan de waarde van dit boek. Altena laat zien hoe flexibel, veelzijdig en variabel etnische identiteit is, en dat etnische minderheden niet alleen onderwerp maar ook scheppers van representatie zijn. Haar benadering maakt het mogelijk de mediarepresentatie van etnische identiteit niet alleen als een gevangenis of belemmering voor minderheden te zien, maar ook als een machtsmiddel en een opening naar de buitenwereld.

Saskia Bonjour
Leiden University
Institute for History

Els De Vos, *Hoe zouden we graag wonen? Woonvertogen in Vlaanderen tijdens de jaren zestig en zeventig* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2012) 327 p.

ISBN 978-90-5867-908-6.

Zo dichtbij en toch zo verschillend! Dat is vaak de verzuchting van Nederlanders die door België rijden en de volstrekt andere aanblik van de woningen van onze zuiderburen op zich laten inwerken. In dit degelijk gedocumenteerde en fraai geïllustreerde boek duidt Els De Vos de maatschappelijke krachten die in de naoorlogse periode tot het karakteristieke Belgische woonlandschap geleid hebben: van de populaire ferme tot de woning met inpandige garage. Ze leidt de lezer op vakkundige wijze door het Belgische woud aan politieke, kerkelijke en standsorganisaties die hun achterban via een eigen verenigingsblad of tijdschrift met allerlei woonadviezen hebben bestookt. De Vos heeft de veranderingen in de woonadviezen, de zogeheten woonvertogen, van al die verschillende instanties die zij typeert als het maatschappelijk middenveld vooral geanalyseerd naar de mate van vooruitstrevendheid of traditionalisme. De term middenveld ontleent ze aan studies van de Nederlandse techniekgeschiedenis in de twintigste eeuw waarin op dezelfde wijze gekeken is hoe consumenten door verschillende organisaties geadviseerd werden over nieuwe praktijken en technieken.

In het sterk verzuilde Nederland was gek genoeg het aantal organisaties dat zich met woonadvies bezighield veel geringer dan in Vlaanderen waar alleen al binnen de katholieke zuil ettelijke organisaties bestonden. Nederland kende in de naoorlogse periode eigenlijk maar één instantie die zich nadrukkelijk met woon- in de zin van interieuradviezen bezighield en dat was de neutrale Stichting Goed Wonen. Na een vliegende start in 1948 raakten de bevoogdende interieuradviezen van Goed Wonen in de jaren zestig meer en meer in discredit. In 1968 wordt Goed Wonen opgeheven omdat de organisatie zelf inziet dat de tijd van smaakbetutteling voorbij is. Op dat moment bestaat er geen enkele Nederlandse organisatie meer op dat terrein.

Dat in België het woonadvies in de jaren zestig juist tot bloei kwam, heeft te maken met een wezenlijk verschil tussen de Belgische en de Nederlandse aanpak van de naoorlogse woningnood. Na de oorlog werd in België met wetgeving (Wet De Taeye) het eigen woningbezit van de kleine man gestimuleerd door riant subsidies, terwijl

de Nederlandse overheid de naoorlogse woningnood bestreed met subsidiëring van de bouw van huurwoningen door woningbouwverenigingen. Als in het begin van de jaren zestig het welvaartsniveau in beide landen stijgt, vertaalt zich dat in België in een sterke toename van het aantal eigen huizen dat gebouwd wordt, en in Nederland vooral in interieurverfraaiing van de huurwoning en modernisering van de meubilering. Dus in België gold de vraag zoals in de titel verwoord: hoe zouden we graag wonen?, terwijl in Nederland de vraag niet veel verder ging dan hoe zouden we ons graag inrichten.

De toonaangevende rol van in dit geval de Vlaamse middenveldorganisaties voor het Belgische woonlandschap kwam voort uit het feit dat zij in hun verenigingsbladen en tijdschriften hun achterban bedienden met voorbeeldplattegronden en besprekingen van woningtypes die binnen de subsidieregelingen vielen. Bij zo'n belangrijke beslissing als de bouw en indeling van een eigen huis wilde men blijkbaar maar al te graag geadviseerd worden. Met hun voorbeeldwoningen en woonadviezen moesten de organisaties op hun beurt aansluiten bij de woonwensen en smaak van hun achterban. Het bleef niet alleen bij woonadvies maar er werd ook samenwerking gezocht met aannemers die de voorbeeldwoningen konden bouwen. In die zin maakten deze middenveldorganisaties hun naam meer dan waar, want uit het oogpunt van architecturale vormgeving zijn hun voorbeelden niet bepaald hemelbestormend maar veeleer traditioneel te noemen. Met name de populaire fermette, een rustiek woningtype, kreeg veel kritiek van architecten die in België lijdzaam moesten toezien hoe de smaak van de gewone man de aanblik van het land ging bepalen. Ook dat is een verschil met Nederland waar niet de smaak van de gewone man, maar juist de smaak van architecten beeldbepalend is geweest in de jaren zestig en zeventig.

Hoewel De Vos de ontstaansgeschiedenis van het karakteristieke Belgische woonlandschap van fermettes en huizen met inpandige garages voornamelijk schetst aan de hand van adviezen in de periodieken en publicaties van de vele organisaties, heeft zij ook eigenaarbewoners en andere toenmalige sleutelfiguren geïnterviewd. Niet alleen door de afwisseling van het schriftelijke bronmateriaal met interviewcitaten, maar vooral door de levendige presentatie van het materiaal rond toentertijd veelbesproken thema's als de keuken, de woonkamer, de badkamer en de garage, is *Hoe zouden we graag wonen?* zo'n bijzonder leesbare studie geworden. Het is een waardige sluitstuk van een groot interdisciplinair onderzoeksproject naar de geschiedenis van bouwen en wonen in Vlaanderen in de twintigste eeuw, dat al twee mooie studies heeft opgeleverd: de studie van Frédie Floré naar modelwoningen in de jaren vijftig en die van Sofie de Caigny naar wooncultuur in het interbellum.

Irene Cieraad

Technische Universiteit Delft

Faculteit Bouwkunde

Jessica Dijkman, *Shaping medieval markets. The organisation of commodity markets in Holland, c. 1200-c. 1450* (Leiden/Boston: Brill, 2011) 447 p.

ISBN 9789004201484.

Het is de overtuiging van veel economen en sociale wetenschappers dat de kortste weg naar economische voorspoed ligt in het vrijmaken van markten, of juist, van het menselijke handelen. Vooral de (nieuwe) institutionele economie is hierin invloedrijk: